

स्थानीय निकाय वित्तीय आयोग, ललितपुर
न्यूनतम शर्त तथा कार्यसम्पादन मापन(MCPM) सफ्टवेयरको
सूचना प्रविधि लेखापरीक्षण प्रतिवेदन –२०७३

१. **पृष्ठभूमि** : स्थानीय निकायहरूलाई वित्तीय रूपले सक्षम बनाउने, स्थानीय निकायहरूको वित्तीय सवलिकरण गर्ने र निगरानी एवं कारवाही गर्ने उद्देश्यले २०५७/०६/३० मा पेश भएको स्थानीय निकाय वित्तीय आयोगको प्रतिवेदनको सिफारीस र स्थानीय स्वायत्तता शासन ऐन, २०५२ को दफा २३७ बमोजिम नेपाल सरकार (मन्त्र परिषद्) २०५८/१२/२३ को निर्णयबाट स्थानीय निकाय वित्तीय आयोगको गठन भएको हो । स्थानीय निकायलाई दिइने अनुदान नीति र अनुदान वितरणको आधार तयार गर्ने, स्थानीय स्वायत्त नियमावली, २०५६ को नियम २७३ छ.को स्थानीय निकायलाई दिइने अनुदान थपघट गर्न सकिने प्रावधान बमोजिम न्यूनतम शर्त र कार्यसम्पादन (न्युशकास) मापदण्ड तयार गर्ने सोको अध्ययन, अनुगमन तथा मुल्याङ्कन गर्ने, राजस्व बाँडफाड र मापदण्डको आधारमा स्थानीय निकायमा जाने अनुदान तथा अंक निर्धारण गर्ने, स्थानीय निकायको वित्तीय श्रोत वृद्धिका लागि क्षमता अभिवृद्धि कार्यक्रम संचालन गर्ने न्यूनतम शर्त तथा कार्यसम्पादन कार्यान्वयन तथा स्थानीय निकायको राजस्व क्षमता अभिवृद्धि कार्यक्रमका लागि स्थानीय निकायमा जाने राजस्व बाँडफाड तथा विकास अनुदान रकमबाट ०.५ (शुन्य दशमलव पाँच) प्रतिशत रकम स्थानीय निकाय वित्तीय आयोगमा रहने व्यवस्था गर्ने, वित्तीय विकेन्द्रीकरणको समस्या पहिचान गरी समाधानको निमित्त नेपाल सरकार समक्ष सुभाब पेश गर्ने, वित्तीय विकेन्द्रीकरणको लागि नेपाल सरकार र स्थानीय निकाय बिच समन्वय गर्ने, स्थानीय निकायहरूको राजस्व संभाव्यता अध्ययन गर्ने, गराउने र राजस्वका नयाँ संभावित श्रोतहरूको पहिचान गरी सिफारीस गर्ने आयोगको उद्देश्य रहेको छ ।

आयोगमा लेखा विवरण तयार पार्न र अभिलेख राख्न न्यूनतम शर्त तथा कार्यसम्पादन मापन सफ्टवेयर जडान गरिनुको साथै आयोगले सो विवरणलाई एकीकृत गर्न Excel spread sheet को प्रयोग गरेको देखिन्छ ।

२. **सूचना प्रविधि नीति तथा वातावरण** : तेह्रौँ त्रि-वर्षीय योजना २०७०।७१-२०७२।७३, सूचना प्रविधि नीति, २०६७, विद्युतीय कारोवार ऐन, २०६३, विद्युतीय कारोवार नियमावली, २०६४, स्थानीय स्वायत्तता शासन ऐन, २०५२, जस्ता नीतिगत र कानुनी व्यवस्थाले सफ्टवेयर संचालन सम्बन्धी वातावरण बनाएको छ ।
३. **सूचना प्रविधि व्यवस्थाको मुख्य उद्देश्य** : लेखा अभिलेख राख्नका लागि खाता (बजेट, व्यक्तिगत, कार्यक्रमगत) खोल्ने, प्रतिवेदन, बैक नगदी किताब, बजेट हिसाब, पेशकी खाता, अन्य लेजर तयार गर्ने MCPM सफ्टवेयरको मुख्य उद्देश्य रहेको छ । सूचनाको उपलब्धता, प्रविष्टि, प्रशोधन, नतिजा तथा आवश्यकतानुसारको सूचना, तथ्याङ्क विवरणको प्राप्त र निर्णय प्रक्रियामा उपयोग गर्ने उद्देश्यले यो सफ्टवेयर प्रयोगमा ल्याइएको हो । सफ्टवेयरको प्रयोगबाट सूचना प्राप्त र विश्लेषणमा सहजता, शीघ्रता एवं तथ्याङ्क विश्वसनियता अभिवृद्धि हुने अपेक्षा गरिएको पाइन्छ ।

लेखापरीक्षण उद्देश्य , क्षेत्र, एवं पद्धति

४. **लेखापरीक्षणको उद्देश्य** : सूचना प्रविधि लेखापरीक्षणको मुख्य उद्देश्य आयोगले प्रयोगमा ल्याएको न्यूनतम शर्त तथा कार्यसम्पादन मापन(MCPM)सफ्टवेयर दुरुस्तता, पूर्णता, नियमितता एवं विश्वस्नीयता परीक्षण गरी सो सफ्टवेयरको उद्देश्य अनुरूप सञ्चालन भए नभएको यकिन गर्नु रहेको छ । अन्य उद्देश्यहरूमा MCPM सफ्टवेयरको नियन्त्रण तथा अद्यावधिक प्रणाली, तथ्याङ्कको व्याकअप तथा सुरक्षा प्रणाली, सूचनाको उपलब्धता, एवं कानुनी प्रावधानहरूको अनुपालनाको मूल्याङ्कन गर्नु हो ।
५. **लेखापरीक्षणको क्षेत्र** : यस लेखापरीक्षणले निकायले प्रयोगमा ल्याएको MCPM सफ्टवेयरको २०७२।७३ को क्रियाकलापलाई समेटेको छ । जसमा सफ्टवेयरको उद्देश्य अनुरूप सञ्चालन भए नभएको यकिन गर्न पूर्णता, दुरुस्तता, नियमितताको परीक्षण सूचना तथ्याङ्कको प्रविष्टि र प्रशोधन लगायत कार्यालयले अपनाएका सूचना प्रणाली, कम्प्युटर हार्डवेयर सफ्टवेयरहरू समेत समेटेको छ ।

६. **पद्धति** : लेखापरीक्षणमा नतिजामूलक पद्धति अवलम्बन गरिएको छ । लेखापरीक्षण योजनामा उल्लिखित नतिजा विधि एवं प्रकृत्याको अनुरूप लेखापरीक्षण गरिने निकायको सूचना प्रविधि वातावरणको अध्ययन र जोखिमको क्षेत्र पहिचान गरी सूचना प्रविधिमा संलग्न जनशक्ति, कार्यालय प्रमुख र अन्य पदाधिकारीसँगको छलफल र सूचना प्रविधि प्रश्नावली र अवलोकनको माध्यमबाट आवश्यक विद्युतीय सूचना तथा तथ्याङ्क सङ्कलन गरिएको छ । प्राप्त सूचना तथा तथ्याङ्कको सूचना प्रविधि वातावरणमा पार्ने सक्ने असरलाई विश्लेषण एवं सोको आधारमा व्यवस्थापनसँग छलफल गरी जारी गरिएको प्रारम्भिक प्रतिवेदन उपर प्राप्त जवाफको आधारमा यो प्रतिवेदन तयार गरिएको छ ।
७. **सीमितता** : लेखापरीक्षणका अन्तरनिहित सीमितता, नमुना छनौट, मानवीय त्रुटि, कारोबार र प्रणालीको जटिलता एवं अनिश्चितता, पेशागत विवेकको प्रयोग, समय सीमा, समयमै सूचना उपलब्ध नहुने आदि जोखिम लेखापरीक्षणको सीमाको रूपमा रहेका छन् ।

लेखापरीक्षणबाट देखिएका व्यहोरा

८. **सूचना प्रविधि रणनीति एवं योजना** : आयोगले मौजुदा सूचना प्रणालीको उपयोग एवं पूर्वाधार, लगानी, स्रोत परिचालन आदि विषय सम्बोधन गरी कार्यालयलाई सुहाउँदो सूचना प्रविधि रणनीति एवं योजना तर्जुमा गर्नुपर्नेमा गरेको छैन ।
- सूचना प्रविधि, सूचना प्रविधि पूर्वाधार, इमेल, इन्टरनेट आदि कुशलतापूर्वक उपयोग गर्ने, सूचना प्रविधि प्रणालीको पहुँच, यन्त्र उपकरणहरूको ब्याक अप प्रणाली, तालिम, सम्बन्धी नीति तर्जुमा गरिएको छैन । ती नीति एवं योजना तर्जुमा गरी सूचना प्रविधि संयन्त्रलाई प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्नुपर्ने देखिन्छ ।
९. **व्यवसाय निरन्तरता योजना एवं विपद् पुनः प्राप्ति (Recovery) योजना** : कुनै विपत्ती आइपरेर कारोबार सुचारु नहुने अवस्थाबाट बच्न व्यवसाय निरन्तरता योजना तर्जुमा गर्नुपर्नेमा सो नीति तर्जुमा गरेको पाइएन । साथै विपद् पश्चात सामान्य अवस्थामा फर्कन सूचना प्रविधि दुरुस्त भए नभएको परीक्षण गरी पुनः सञ्चालन गर्न विपद् recovery योजना तर्जुमा गर्नुपर्दछ । आयोगले कारोबार निरन्तरता योजना र विपद् recovery योजना तर्जुमा गरेको पाइएन । ती नीतिहरू तर्जुमा गरी प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्नुपर्ने देखिन्छ ।
१०. **Anti-virus program प्रयोग सम्बन्धी** : कार्यालयमा भएका सबै कम्प्युटरहरूको सुरक्षा हुने गरी नेटवर्क स्तरको निश्चित Anti-virus प्रयोग गरी समय समया अद्यावधिक पनि गर्नुपर्दछ । आयोगले कार्यालयमा रहेका सबै कम्प्युटरका लागि नेटवर्क स्तरको एन्टी भाइरस सफ्टवेयरमा प्रयोग नगरी विभिन्न प्रकारका सफ्टवेयर प्रयोग गरेको पाइयो । Anti-virus program को अभिलेख अपडेट राख्ने व्यवस्था पनि गरेको पाइएन । अतः आयोगले Anti-virus सम्बन्धी नीति तर्जुमा गरी कम्प्युटर सफ्टवेयर एवं सूचना प्रणाली सुरक्षित बनाउनुपर्ने देखिन्छ ।
११. **आधिकारीक प्रोग्राम र डिभाइस प्रयोग** : बौद्धिक सम्पत्तिको रक्षा गर्न एवं पायरेटेड सफ्टवेयर प्रयोगको कारणले हुने मुद्दा मामिलाबाट बच्न आधिकारीक र जेनुइन सफ्टवेयरको प्रयोग गर्नुपर्दछ । आयोगका विभिन्न कम्प्युटरमा जेन्यूइन सफ्टवेयर प्रयोग नगरी फरक प्रकारका अपरेशन सफ्टवेयर प्रयोग गरेको पाइयो । प्रयोग भएका कम्प्युटरबाट डाटा चुहावट रोक्न कम्प्युटरलाई सुरक्षित राख्न सर्भर एवं कम्प्युटरमा अनधिकृत डिभाइसको प्रयोग रोक्ने व्यवस्था भएको पाइएन । आयोगलाई चाहिने डाटा र प्रोग्राम मात्र कम्प्युटरमा रहने गरी आधिकारिक र जेन्यूइन सफ्टवेयर प्रयोग गर्नुका साथै सूचनाको चुहावट रोकिए सुरक्षा सुनिश्चितताको आवश्यक नीति बनाई कार्यान्वयन गर्नुपर्दछ ।
१२. **पासवर्ड** : आयोगमा भएको सफ्टवेयरमा पासवर्ड इन्क्रिप्टेड हुनुपर्ने, पासवर्डको न्यूनतम अंक र अक्षर तोकिनु पर्ने र पासवर्ड परिवर्तनका समयविधि तोकिनु पर्दछ । आयोगमा भएको सफ्टवेयरमा पासवर्ड इन्क्रिप्टेड भएता पनि पासवर्डको न्यूनतम अङ्क र अक्षर एवं पासवर्ड परिवर्तनको समयविधि तोकिएको छैन । तसर्थ, पासवर्ड नीतिको तर्जुमा गरी सुरक्षा प्रणालीलाई प्रभावकारी बनाउनु पर्दछ ।

१३. **अनुगमन तथा सुपरीवेक्षण** : सफ्टवेयरमा पहुँच, प्रविष्टि, प्रविष्ट गरिएका तथ्याङ्क एवं सूचनाहरूको विश्वसनीयता बढाउन तथा आवश्यकतानुसारका प्रतिवेदन निकाले/ननिकालेको लगायतका विषयमा उच्च व्यवस्थापनबाट नियमित अनुगमन तथा सुपरीवेक्षण गर्ने व्यवस्था हुनुपर्दछ । यस सम्बन्धी आयोगले उच्च व्यवस्थापनबाट भएको अनुगमन तथा सुपरीवेक्षणको अभिलेख राखेको देखिएन । नियमित रूपमा उच्च व्यवस्थापनबाट सूचना प्रविधि कामको अनुगमन तथा सुपरीवेक्षण हुनुपर्दछ ।
१४. **सफ्टवेयरको म्यानुअल** : सफ्टवेयर चलाउन सहज गर्न एवं केही कठिनाई आएमा मागदर्शन गर्न आयोगमा सफ्टवेयर म्यानुअलको एक प्रति राख्नु पर्दछ । आयोगमा सफ्टवेयर म्यानुअलको प्रति नभएकोले सो लेखारीक्षणमा समेत पेश भएन । आयोगमा सफ्टवेयर म्यानुअलको एक प्रति राख्ने व्यवस्था गरी परीक्षणका लागि उपलब्ध गराउने व्यवस्था हुनुपर्दछ ।
१५. **आन्तरिक लेखापरीक्षण** : सूचना प्रविधिको काम प्रभावकारी बनाउन एवं समयमा नै त्रुटीहरू औल्याएर सुधारात्मक कदमहरू चाल्न आयोगमा सूचना प्रविधिको आन्तरिक लेखापरीक्षण गर्ने व्यवस्था हुनुपर्दछ । आयोगले सूचना प्रविधिको आन्तरिक लेखापरीक्षण गर्ने व्यवस्था गरेको पाइएन । सूचना प्रविधिको आन्तरिक लेखापरीक्षण गर्ने व्यवस्था मिलाउनुपर्दछ ।
१६. **एकीकृत सफ्टवेयर** : जिल्ला विकास समिति, नगरपालिका र गाउँ विकास समितिहरूको कार्यसम्पादन मापन सम्बन्धी अभिलेख तथा लेखाका अभिलेखहरू एकै सफ्टवेयरमा एकीकृत हुनुपर्दछ । आयोगमा लेखाको लागि छुट्टै सफ्टवेयर रहेको छ तर अन्य कार्यको लागि कुनै पनि सफ्टवेयर नभएकोले सम्पूर्ण अभिलेख Excel sheetमा राख्ने गरेको पाइयो । आयोगले गर्ने सम्पूर्ण कार्यको लागि एउटै एकीकृत सफ्टवेयरको व्यवस्था गर्नुपर्ने देखिन्छ ।
१७. **व्याकअप** : आयोगमा रहेको डाटाको एक प्रति GIDC (General information data centre) मा व्याकअप गर्ने व्यवस्था गर्नुपर्दछ । आयोगले डाटा व्याकअप सम्बन्धी नीति बनाई सुरक्षा एवं व्याकअपका लागि GIDC मा नपठाई External Hard मा व्याकअप राख्ने गरेको पाइयो । आयोगमा व्याकअप नीति तर्जुमा गरी सोही अनुरूप व्याकअप व्यवस्था गर्ने र व्याकअपका लागि GIDC मा राख्ने व्यवस्था हुनुपर्दछ ।
१८. **ईमेल सेवा** : सरकारी कार्यालय एवम् आयोगहरूलाई राष्ट्रिय सूचना प्रविधि केन्द्रबाट ईमेल सेवा प्रदान गरिदै आएको छ । उक्त सेवा सुविधा नलिई आयोगले बाह्य सेवा प्रदायकबाट ईमेल सेवा लिइरहेको पाइयो । ईमेलमा भएका डाटाको सुरक्षार्थ राष्ट्रिय सूचना प्रविधि केन्द्रबाट ईमेल सेवा लिई प्रयोग गर्नु आवश्यक छ ।
१९. **विद्युतीय हस्ताक्षर** : विद्युतीय कारोबार ऐन, २०६३ र विद्युतीय कारोबार नियमावली, २०६४ अनुसार विद्युतीय कारोबारहरूलाई सुरक्षित तथा भरपर्दो बनाउन एवं विद्युतीय अभिलेखको अनाधिकृत प्रयोग रोक्न र त्यस्तो अभिलेखमा गैरकानुनी तवरबाट परिवर्तन तथा दुरुपयोग गर्ने कार्यलाई नियन्त्रण गर्न विद्युतीय हस्ताक्षरको व्यवस्था गरेको छ । आयोगले कानूनको सो व्यवस्था अनुसार विद्युतीय अभिलेखालय भरपर्दो एवं सुरक्षित बनाउन विद्युतीय हस्ताक्षर प्रयोग गर्नुपर्नेमा कुनै कदम चालेको पाइएन । विद्युतीय हस्ताक्षर प्रयोग गरी विद्युतीय अभिलेख प्रभावकारी बनाउनु आवश्यक छ ।
२०. **भौचर मिति** : लेखा प्रणालीको नियन्त्रण प्रणाली प्रभावकारी बनाउन जुन दिन भौचर बनाइएको हो सोही दिनको मिति उल्लेख हुने र भौचर परिवर्तन गर्दा Reverse भौचरको माध्यमबाट परिवर्तन गर्ने व्यवस्था हुनुपर्दछ । आयोगको सफ्टवेयरमा फरक दिनको भौचर मिति राखी भौचर प्रविष्ट गर्ने सक्ने व्यवस्था भएको देखियो । लेखापरीक्षणको क्रममा २०७३।१।२० मा २०७३।१।३१ को मिति प्रविष्ट गर्दा सफ्टवेयरले स्वीकारेको पाइयो । यस्तो व्यवस्थाले लेखाको नियन्त्रण प्रणाली कमजोर बनाउने हुँदा नियन्त्रण प्रणाली मजबुत बनाउन जुन दिन भौचर बनाएको हो सोही दिनको मिति भौचरमा उल्लेख हुनुपर्ने व्यवस्था गर्नुपर्ने देखिएको छ ।
२१. **भौचर रुजु** : सूचना प्रविधिको हरेक प्रक्रियामा प्रक्रियाको थालनी गर्ने (Maker) र प्रकृत्यालाई रुजु गर्ने (Checker)को व्यवस्था भएको हुनुपर्छ, अर्थात एक प्रक्रियाको जिम्मेवारी दुई वा दुईभन्दा बढी व्यक्तिहरू बीचमा बाँडफाँड भएको हुनुपर्दछ । प्रक्रियाको थालनी गर्ने (Maker) र प्रकृत्यालाई रुजु गर्ने (Checker) फरक फरक व्यक्ति हुनुपर्नेमा आयोगको सफ्टवेयरमा सम्पूर्ण काम एकै कर्मचारी मार्फत् हुने गरेको पाइयो । प्रक्रियाको

थालनी गर्ने (Maker) र प्रकृत्यालाई रुजु गर्ने (Checker)मा फरक फरक व्यक्तिको व्यवस्था गरी दुईभन्दा बढी व्यक्तिहरु बीचमा बाँडफाँड गरी आन्तरिक नियन्त्रण प्रणालीलाई मजबुद गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

निष्कर्ष तथा सुझाव

आयोगले सञ्चालनमा ल्याएका न्यूनतम शर्त तथा कार्यसम्पादन मापन (MCPM) सफ्टवेयरको मुख्य उद्देश्य लेखा अभिलेख राख्नका लागि खाता सञ्चालन गर्ने र प्रतिवेदन तयार गर्नु रहेको छ । आयोगले सञ्चालनमा ल्याएको सो सूचना प्रविधिको अधिकतम उपयोग गरी सेवाग्राहीलाई प्रदान गरिने सेवा सुविधा प्रभावकारिता ल्याउन निम्न सुझावहरु कार्यान्वयन गर्नुपर्ने देखिन्छ :

- सूचना प्रविधि रणनीति एवं योजना तर्जुमा गर्नुपर्ने,
- व्यवसाय निरन्तरता योजना एवं विपद् Recovery योजना तर्जुमा गर्नुपर्ने,
- आयोगले Anti-virus सम्बन्धी नीति तर्जुमा गरी Network level को Anti-virus को प्रयोगबाट सुरक्षा बढाउनुपर्ने,
- बौद्धिक सम्पत्तिको रक्षा गर्न एवं पायरेटेड सफ्टवेयर प्रयोगको कारणले हुने मुद्दा मामिलाबाट बच्न आधिकारीक र जेन्युइन सफ्टवेयरको प्रयोग गर्नुपर्ने,
- पासवर्ड नीतिको तर्जुमा गरी सुरक्षा प्रणाली लाई प्रभावकारी बनाउनुपर्ने,
- नियमित रुपमा उच्च व्यवस्थापनबाट सूचना प्रविधि कामको अनुगमन तथा सुपरीवेक्षण गर्नुपर्ने,
- आयोगमा सफ्टवेयर म्यानुअलको एक प्रति राख्ने व्यवस्था गर्नुपर्ने,
- सूचना प्रविधिको आन्तरिक लेखापरीक्षण गर्ने व्यवस्था मिलाउनु पर्ने,
- आयोगले गर्ने सम्पूर्ण कार्यको लागि एउटै एकीकृत सफ्टवेयरको व्यवस्था गर्नुपर्ने,
- व्याकप नीति तर्जुमा गरी आयोगको सूचना GIDC मा व्याकअप गर्ने व्यवस्था गर्नुपर्ने,
- इमेलमा भएका डाटाको सुरक्षार्थ राष्ट्रिय सूचना प्रविधि केन्द्रबाट इमेल सेवा लिई प्रयोग गर्नुपर्ने,
- विद्युतीय अभिलेखलाई भरपर्दो एवं सुरक्षित बनाउन कार्यालयले विद्युतीय हस्ताक्षर लिई सोको प्रयोग गर्नुपर्ने,
- नियन्त्रण प्रणाली मजबुत बनाउन जुन दिन भौचर बनाएको हो, सोही दिनको मिति भौचरमा उल्लेख गर्ने व्यवस्था गर्नु पर्ने र
- प्रक्रियाको थालनी गर्ने (Maker) र प्रकृत्यालाई रुजु गर्ने (Checker)मा फरक फरक व्यक्तिको व्यवस्था गरी दुईभन्दा बढी व्यक्तिहरु बीचमा बाँडफाँड गरी आन्तरिक नियन्त्रण प्रणालीलाई मजबुद गर्नुपर्ने देखिन्छ ।